

Theosofisch gedicht op nationaal monument

Op de binnenzijde van het Nationaal Monument op de Dam (1956) staat een lange tekst van Adriaan Ronald Holst (1888-1976).

"Nimmer, van erts tot arend, was enig schepsel vrij onder de zon, noch de zon zelve, noch de gesternten. Maar de geest brak wet en stelde op de geslagen bres de mens. Uit die eersteling daalden de ontelbaren. Duchtend zijn hoge blik deinsden hun zwermen binnen de wet terug en werden volken en stonden elkander naar het leven, onder nachtgewolken verward treurspel, dat wereld heet. Sindsdien werd geen mens vrij dan ontboden van boven zijn dak, geen volk dan beheerst van boven zijn torens. Blijve dat ons bij, verlost als wij werden uit het schrikbewind van een onderwereld. Niet onbeheerst, doch enkel beheerst van boven de wereld blijft vrijheid ons deel."

Het gedicht is niet erg toegankelijk. Harry Mulisch noemde het ooit "huiveringwekkende bla bla". Ook W.F. Hermans was het spoor bijster, en vergeleek de strofen van onze Prins der dichters met "zeeslangentaal". Andere pogingen tot interpretatie kwamen niet verder dan associaties met een soort Helleense zondenva, waarna de geest wordt teruggevoerd naar een soort oerstaat.

Het programmaboekje voor de première van de Derde Symfonie van Alexander Skrjabin (1972-1915), 'Le divin poème' geheten, in 1905 te Parijs, levert een opmerkelijke echo.

Deel 1, "Luttés" (rouw), symboliseert het conflict tussen de mens als slaaf van een god of opperwezen, en de vrije, machtige mens, de god-mens. Deze laatste schijnt te zegevieren, maar het is slechts het verstand dat zijn goddelijk ego bekrachtigt, terwijl zijn eigen wil nog te zwak is en in een pantheïsme dreigt te verzinken.

In deel 2, "Voluptés" (zinnestreling), wordt uitgebeeld hoe de mens zich laat meeslepen door de verrukking van de zinnelijke wereld. Hij wordt bedwelmd door de wellustige genietingen waarin hij zich stort. Zijn persoonlijkheid verliest zich in de natuur. Maar dan verrijst uit het binnenste van de mens een gevoel voor het hoogste dat hem helpt de passieve toestand van zijn ego te overwinnen.

In deel 3, "Jeu divin" (goddelijk spel) maakt de geest, tenslotte bevrijd van de banden die hem voorheen aan een sterkere macht onderwierpen, het universum open door de kracht van zijn eigen scheppende wil. Zich één voelend met het universum geeft de geest zich over aan de verheven vreugde van het vrije scheppen – het goddelijk spel.

Vertaling van Clemens von Gleich, "met dank aan *Preludium*".
(<http://www.componisten.net/downloads/Skrjabins%203e%20Symfonie.pdf>)

Wat hebben de bijna-tijdgenoten Skrjabin en Holst gemeen? Naast een tamelijk ernstige ondoorgrondelijkheid van hun werk delen beiden hun enthousiasme voor de kring rond Héléne – madame – Blavastky, fameus leidster van de theosofische beweging in Parijs.

Bij mijn weten is deze link niet eerder gelegd.

Amsterdam, 19 mei 2007.